

ทัศนะการตรัสรู้

(The Concept of Enlightenment)

อุทัย เอกสะพัง*

มันักวิชาการจำนวนหนึ่งสงสัยว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร การตรัสรู้หมายถึงอะไร และลักษณะอาการแบบไหนจึงถูกเรียกว่า "การตรัสรู้" (Enlightenment) การที่จะได้รับคำตอบอย่างถูกต้องนั้นคงเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก สำหรับเรื่องนี้ ด้วยสาเหตุที่ได้ผ่านกาลเวลามารั้ง 2,586 ปีแล้ว และวันนั้นตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ซึ่งคาดการณ์กันว่า น่าจะเป็นวันพุธ ปีกะ ก่อนพ.ศ. 45 ปี อันเป็นช่วงที่พระสิทธัตถะ ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าด้วยการตรัสรู้ขณะมีพระชนมายุ 35 พรรษา

จากปัญหาที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ไม่เฉพาะแต่ในกลุ่มนักศึกษาวិชาเอกศาสนาเท่านั้น แม้แต่ในกลุ่มนักวิชาการเองก็ต้องการคำตอบในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน ดังนั้นเพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้อง จึงได้นำเสนอบทความเรื่องนี้ โดยนำไปสู่จุดเริ่มต้นอันเป็นสาเหตุของการเกิดขึ้นแห่งการตรัสรู้ ซึ่งจะทำให้รู้ปัญหา (Problem) และสามารถที่จะตั้งสมมุติฐาน (Hypothesis) แล้วนำไปสู่การปฏิบัติอย่างได้ผล (Experimenting) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลถูกต้อง (Analysis of data) ก็จะได้สรุปผล (Conclusion) ออกมาเป็นคำตอบได้

จากประวัติพระพุทธศาสนา¹ ได้กล่าวถึงเรื่อง วันตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าตลอดมาจนถึงทุกวันนี้
ความเป็นไปได้ของพระสิทธัตถะ ในคำคืนของการตรัสรู้ ณ จุดเริ่มต้นตรงที่พระสิทธัตถะนั่งณโคนต้นไม้อัสสัถะ
โคโคนไม้อัสสัถะ² ซึ่งภายหลังถูกเรียกว่า ไมโพธิ์ ตั้งแต่ โดยหันหน้าไปทางแม่น้ำเนรัญชรา ซึ่งเป็นทิศตะวันออก

* อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ ใช้เอกสารอ้างอิงส่วนหนึ่งที่เป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทคือ พระไตรปิฎก ฝ่ายภาษาไทยหมายถึงเอาพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ชุด 45 เล่มจบ แสดงชื่อคัมภีร์ที่มาเป็นอักษรย่อ แล้วแสดงเป็นเล่ม ข้อและหน้า เช่น ที.ปา.11/228/232 หมายความว่า ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 ข้อที่ 228 หน้า 232 เป็นต้น

² สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2525. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า 318.

เสมือนนั่งพิงต้นไม้อยู่ แล้วได้กระทำสมาธิภาวนา ซึ่งเป็น การกระทำจิตให้มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวนับจากปฐมยาม ได้ทบทวนฌานต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาจากคณาจารย์ตลอดระยะเวลา 6 ปี ที่ออกแสวงหาทางชีวิตที่ประเสริฐ ต่อจากนั้นก็ เกิดความรู้แจ้งที่เรียกว่า วิชชา 3 ประการ³ ดังนี้

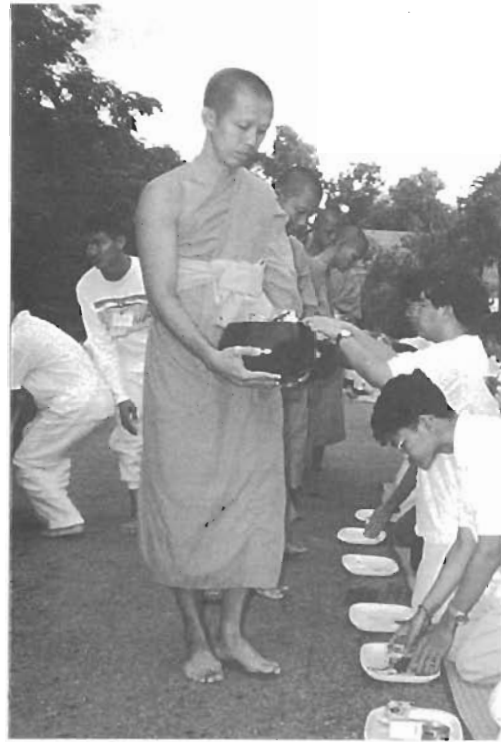
ญาณที่ 1 ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (Previous Births) หมายถึง ความรู้เป็นเรื่องราวระลึกได้ว่า สรรพสิ่ง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร โดยพระสิทธัตถะได้ค้นพบว่า สรรพสิ่ง เกิดมาจากส่วนประกอบห้าอย่างที่รวมเข้ามาเป็นชีวิต เรียกว่า ชันธ 5⁴ (The Five Groups of Existence) มีดังนี้

1.1 รูปชันธ (Corporeality) มีส่วนประกอบ 28 ประการเรียกว่า มหาภูตรูป 4 (Primary Elements)⁵ ได้แก่ รูปดินเค็มหรือธาตุ 4 มีดังนี้

- 1) ปฐวีธาตุ (Element of Extension) ได้แก่ ธาตุดิน
- 2) อาโปธาตุ (Element of Cohesion) ได้แก่ ธาตุน้ำ
- 3) เตโชธาตุ (Element of Radiation) ได้แก่ ธาตุไฟ
- 4) วาโยธาตุ (Element of Motion) ได้แก่ ธาตุลม

เรียกโดยอุปาทายรูป 24 (Derivative Materiality)⁶ ได้แก่ รูปที่เป็นไปโดยอาศัยรูปดินเค็ม มีดังนี้

- ก. ปสาทรูป 5 (Sensitive Material Qualities) ได้แก่ รูปที่เป็นประสาทสำหรับรับอารมณ์ มีดังนี้
  - 1) จักขุ (The Eye) ได้แก่ ตา
  - 2) โสต (The Ear) ได้แก่ หู
  - 3) มาน (The Nose) ได้แก่ จมูก

- 4) ชิวหา (The Tongue) ได้แก่ ลิ้น
- 5) กาย (The Body) ได้แก่ กาย
- ข. วิสัยรูป 4 (Material Qualities of Sense-fields) ได้แก่ รูปที่เป็นอารมณ์ หรือแดนรับรู้ มีดังนี้
  - 6) รูปะ (Form) ได้แก่ รูป
  - 7) สัททะ (Sound) ได้แก่ เสียง
  - 8) คันธะ (Smell) ได้แก่ กลิ่น
  - 9) รสสะ (Taste) ได้แก่ รส
- ค. ภาวรูป 2 (Material Qualities of Sex) ได้แก่ รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ มีดังนี้
  - 10) อิตถัตตะ (Feminity) ได้แก่ ความเป็นหญิง
  - 11) ปุริสัตตะ (Masculinity) ได้แก่ ความเป็นชาย

³ ธี.ปา. 11/228/232,398/292. อภ. ทสก. 24/102/225

⁴ ส.ช. 17/95/58. อภ.วิ. 35/1/1

⁵ ธี.ส. 9/343/227

⁶ อภ.ส. 34/504/185

ง. ทพยรูป 1 (Physical Basics of Mind) ได้แก่ รูปคือ ทพย (รูปหัวใจ) มีดังนี้

12) ทพยวัตถุ (Heart-Base) ได้แก่ ที่ตั้งแห่งหัวใจ

จ. ชีวิตรูป 1 (Material Quality of Life) ได้แก่ รูปที่เป็นชีวิต มีดังนี้

13) ชีวิตินทรีย์ (Life Faculty) ได้แก่ อินทรีย์คือชีวิต

ฉ. อาหารรูป 1 (Material Quality of Nutrition) ได้แก่ รูปคืออาหาร มีดังนี้

14) กวพิงการาทาร (Edible Food) ได้แก่ อาหารที่รับประทาน

ช. ปริจเลทรูป 1 (Material Quality of Delimitation) ได้แก่ รูปที่กำหนดเทศะ มีดังนี้

15) อากาศธาตุ (Space-element) ได้แก่ สภาวะคือช่องว่าง

ญ. วิญญาณรูป 2 (Material Quality of Communication) ได้แก่ รูปคือการเคลื่อนไหวให้ความหมาย มีดังนี้

16) กายวิญญาณิตติ (Bodily Intimation) ได้แก่ การเคลื่อนไหวให้ความหมายด้วยกาย

17) วจวิญญิตติ (Verbal Intimation) ได้แก่ การเคลื่อนไหวให้ความหมายด้วยวาจา

ฎ. วิกักรรูป 3 (Material Quality of Plasticity) ได้แก่ รูปคืออาการที่ดัดแปลงทำให้แปลกให้พิเศษได้ มีดังนี้

18) ลหุตา (Lightness) ได้แก่ ความเบา

19) มุทุตา (Pliancy) ได้แก่ ความอ่อนสลวย (ความนุ่มนวล)

20) กัมมัญญตา (Adaptability) ได้แก่ ความใช้การได้

ฏ. ลักษณะรูป 4 (Material Quality of Salient Feature) ได้แก่ รูป คือ ลักษณะหรืออาการเป็นเครื่องหมายกำหนด

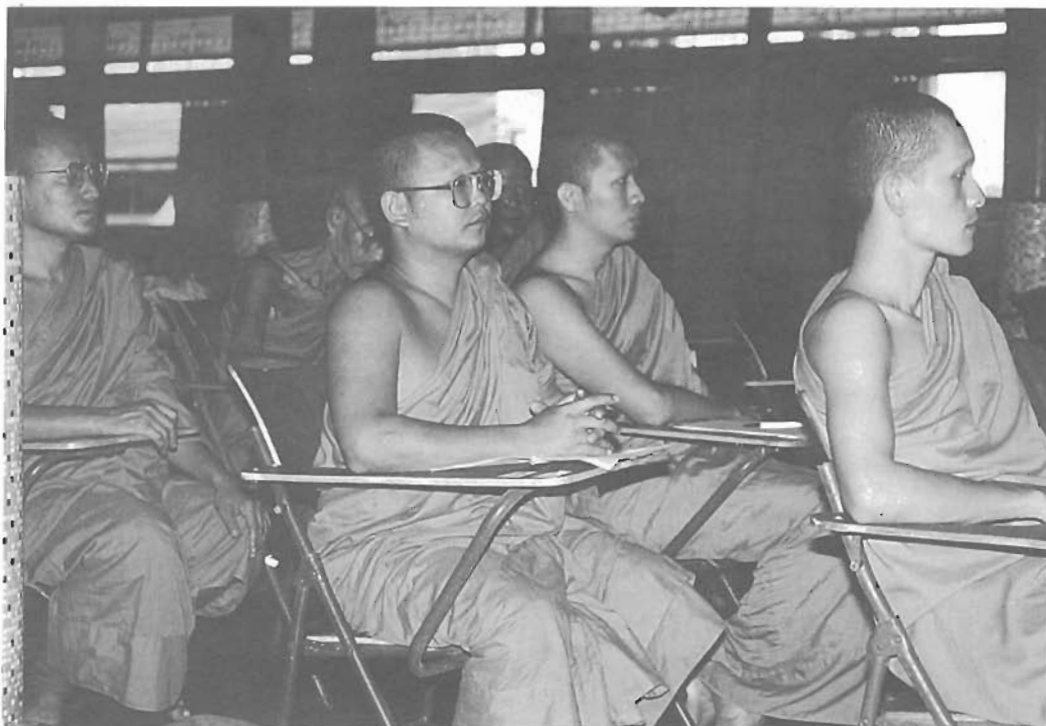
21) อุปจย (Growth) ได้แก่ ความก่อตัว หรือเติบโตขึ้น

22) สันตติ (Continuity) ได้แก่ ความสืบต่อ

23) ขรตา (Decay) ได้แก่ ความทรุดโทรม

24) อนิจจตา (Impermanence) ได้แก่ ความปรวนแปรแตกสลาย

เมื่อรวมความแล้วได้ส่วนประกอบ 28 ประการพอดี

1.2 เวทนาขันธ (Feeling) ได้แก่ ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ มี 6 ประการ⁷ ดังนี้

1) จักขุสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Visual Contact) ได้แก่ ความรู้สึกเกิดจากการที่เห็นด้วยตา

2) โสคสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Auditory Contact) ได้แก่ ความรู้สึกเกิดจากการที่ได้ยินด้วยหู

3) มานสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Olfactory Contact) ได้แก่ ความรู้สึกเกิดจากการที่ได้กลิ่นด้วยจมูก

4) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Gustatory Contact) ได้แก่ ความรู้สึกที่เกิดจากการที่ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น

5) กายสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Physical Contact) ได้แก่ ความรู้สึกจากการที่ได้ถูกต้องด้วยกาย

6) มโนสัมผัสสชาเวทนา (Feeling Arisen From Mental Contact) ได้แก่ ความรู้สึกที่เกิดจากใจตนเอง

1.3 สัญญาขันธ (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ 6 ประการ⁸

1) รูปลัญญา (Perception of Form) ได้แก่ ความหมายรูปรูป เช่นว่า ดำ แดง เขียว ขาว เป็นต้น

2) สัททัญญา (Perception of Sound) ได้แก่ ความหมายรู้เสียง เช่นว่า ดัง เบา ทุ้ม แหลม เป็นต้น

3) คันธัญญา (Perception of Smell) ได้แก่ ความหมายรู้ด้วยกลิ่น เช่นว่า ทอม เหม็น เป็นต้น

4) รสัญญา (Perception of Taste) ได้แก่

เมื่อพิจารณาในความหมาย "ตรัสรู้" ทำให้ทราบว่า เป็นการดับพบอะไรอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดแสงสว่างทางปัญญา

ความหมายรู้อารมณ์ เช่นว่า ทวาน เปรี้ยว ขม เค็ม เป็นต้น

5) โภภุญัพพสัญญา (Perception of Tangible Object) ได้แก่ ความหมายรู้อารมณ์สัมผัสทางกาย เช่นว่า อ่อน แข็ง หยิบ ละเอียด ร้อน เย็น เป็นต้น

6) ธัมมสัญญา (Perception of Mind-Object) ได้แก่ ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ เช่น งาม เกลียด เทียง ไม่เทียง เป็นต้น

1.4 สังขารขันธ (Mental Formations) ได้แก่ สภาพที่ปรุงแต่งจิตใจให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลาง มี 3 ประการ ดังนี้

1) ปุญญาภิสังขาร (Formation of Merit) ได้แก่ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี

2) อปุญญาภิสังขาร (Formation of Demerit) ได้แก่ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว

3) อานัญญาภิสังขาร (Formation of Imperturbable) ได้แก่ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมเป็นกลางๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว

1.5 วิญญานขันธ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้อารมณ์ทางสัมผัส มี 6 ประการดังนี้¹⁰

1) จักขุวิญญาน (Eye Consciousness)

⁷ ส.สพ. 18/434/287

⁸ ท.ปา. 11/309/255

⁹ ช.ปฎิ. 31/280/181, อภ.วิ. 35/257/181

¹⁰ ท.ปา. 11/306/255, อภ.วิ. 35/120/105

ได้แก่ ความรู้ารมณทางตา คือ เห็น

2) โสทวิญญาน (Ear Consciousness)

ได้แก่ ความรับรู้ารมณทางหู คือ ได้ยิน

3) ฆานวิญญาน (Nose Consciousness)

ได้แก่ ความรับรู้ารมณทางจมูก คือ ได้กลิ่น

4) ชิวทวิญญาน (Tounge Consciousness)

ได้แก่ ความรับรู้ารมณทางลิ้น คือ รู้รส

5. กายวิญญาน (Body Consciousness)

ได้แก่ ความรับรู้ารมณทางกาย คือ รู้สึกสัมผัส

6. มโนวิญญาน (Mind Consciousness)

ได้แก่ ความรับรู้ารมณทางใจ คือ ความรู้สึกนึกคิด

เรื่องชั้นที่ 5 (The Five Group of Existence) ความความเป็นจริงแล้ว สามารถแยกย่อยออกเป็นหัวข้อธรรมออกไปได้อีกมากมาย ด้วยเรื่องนี้เป็นอภิปรัชญา (Metaphysics) ซึ่งเป็นพุทธปรัชญาที่ละเอียดอ่อนและลึกซึ้งที่สุดที่ยกประเด็นให้เห็นก็เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการคันคิดของพระสิทธัตถะจนแน่ใจตลอดสายธรรมแล้ว จึงดำเนินสู่ญาณลำดับที่ 2 ต่อไป

ญาณที่ 2 จุตูปตญาณ (Knowledge of The Decease and Rebirth of Beings) ได้แก่ ปัญญา รู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย มีตาทิพย์ มองเห็นสรรพสัตว์กำลังจุติบ้าง กำลังเกิดบ้าง มีอาการติบ้าง เลวบ้าง เป็นต้นตามกรรมของตน จากหลักฐานในวิปัสสนาญาณ 9 (Insight Knowledge)¹¹ มีดังนี้

1. อุทฺยัทธานุปีสสนาญาณ (Knowledge of Contemplation on Rise and Fall) ได้แก่ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ คือ พิจารณาความเกิดขึ้นและดับไปแห่งเบญจขันธ์ จนเห็นชัดเจนว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับไป ล้วนเกิดขึ้นและดับไปทั้งหมด

2. กังคานุปีสสนาญาณ (Knowledge of Contemplation on Dissolution) ได้แก่ ญาณอันตามเห็นความสลายคือ เมื่อเห็นความเกิดดับเช่นนั้นแล้ว คำนึงเด่นชัดในส่วนความดับอันเป็นจุดจบสิ้นก็เห็นว่า สังขารทั้งปวง ล้วนจะต้องสลายไปทั้งหมด

3. ภยคุปฺปฐฐานญาณ (Knowledge of the Appearance as Terror) ได้แก่ ญาณอันมองเห็น

¹¹ ข.ปฎิ. 31/1/1

สังขารทั้งหลายเป็นของน่ากลัวคือ เมื่อพิจารณาเห็นความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้ว สังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นภพใด คติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไป ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น

4. อาทันทวนูปัสสนาญาณ (Knowledge of Contemplation on Disadvantages) ได้แก่ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงซึ่งล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ปลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษ เป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์

5. นิพพิทานูปัสสนาญาณ (Knowledge of Contemplation on Dispassion) ได้แก่ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นโทษ เช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ไม่เพิลิดเพิลินติดใจ

6. มุญจิกัมมิตตาญาณ (Knowledge of The Desire for Deliverance) ได้แก่ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย คือ เมื่อเบื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น

7. ปฏิสังขานูปัสสนาญาณ (Knowledge of Reflective Contemplation) ได้แก่ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทางออกคือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์ เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดปล่อยออกไป

8. สังขารูปেকชาญาณ (Knowledge of Equanimity Regarding all Formations) ได้แก่ ญาณอันเป็นไปด้วยความเป็นกลางต่อสังขาร คือ เมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริงว่า มีความเป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย

9. สัจจานุโลมิกญาณ (Conformity Knowledge) ได้แก่ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้ อริยสัจ(ความจริง)คือเมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่นิพพานแล้ว ญาณอันคล้อยต่อการตรัสรู้ อริยสัจย่อมเกิดขึ้นในลำดับต่อไป ได้แก่

การเข้าสู่ญาณที่ 3 ดังต่อไปนี้

ญาณที่ 3 อาสวัภยญาณ (Knowledge of the Destruction of Mental Intoxication) หมายถึง ปัญญาหยั่งรู้ ที่ทำให้สิ้นอาสวะด้วยการค้นพบว่า อะไรเป็นสาเหตุของอะไร และอะไรเป็นผลสืบเนื่องมาจากอะไร จากหลักฐานในปัจจุจสมุปบาท (The Dependent Origination) ได้แก่ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้น มี 12 ประการดังนี้¹²

1/2. อวิชชาปัจจุยา สงขาร (Dependent on Ignorance Arise Karma-Formations) ได้แก่ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี

3. สงขารปัจจุยา วิญญาณ (Dependent on Karma-Formations Consciousness) ได้แก่ เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ

การที่มนุษย์ไม่รู้เท่าทันความจริงจึงเกิดความทุกข์เพราะไปยึดถือเอาสิ่งที่ไม่แน่นอน

---

4. วิญญาณปัจจุยา นามรูป (Dependent on Consciousness Arise Mind and Matter) ได้แก่ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงมี

5. นามรูปปัจจุยา สฬายตน์ (Dependent on Mind and Matter Arise Six Sense-Bases) ได้แก่ นามรูปเป็น ปัจจัยสฬายตนะจึงมี

6. สฬายตน์ปัจจุยา ผัสส (Dependent on Six Sense-Bases Arise Contact) ได้แก่ สฬายตนะเป็นปัจจัยผัสสะจึงมี

7. ผัสสปัจจุยา ตณฺหา (Dependent on Contact Arise Feeling) ได้แก่ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยเวทนาจึงมี

¹² วินย. 4/1/1, ส.น. 16/1/1, อภ.วิ. 35/274/185

8. เวทนาปจฺจยา เวทนา (Dependent on Feeling Arise Craving) ได้แก่ เพราะเวทนาเป็นปัจจัยตัณหาจึงมี

9. ตณฺหาปจฺจยา อุปาหนํ (Dependent on Craving Arise Clinging) ได้แก่ เพราะตัณหาเป็นปัจจัยอุปาทานจึงมี

10. อุปาทานปจฺจยา ภโว (Dependent on Clinging Arise Becoming) ได้แก่ เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมี

11. ภวปจฺจยา ชาติ (Dependent on Becoming Arise Birth) ได้แก่ เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี

12. ชาติปจฺจยา ชรามรณํ (Dependent on Birth Arise Decay and Death) ได้แก่ เพราะชาติเป็นปัจจัยชรา มรณ จึงมีโสภปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวานฺติ (There also Arise Sorrow, Lamentation, Pain, Grief and Despair) ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ทุกขโทมนสนิสและความคับแค้นใจก็มีพร้อม

เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภูโย โทติ (Thus Arise this Whole Mass of Suffering) ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวง จึงมีคล้ายกันด้วยประการฉะนี้

ทั้ง 12 ข้อ เป็นปัจจัยต่อกันไปหมุนเวียนเป็นวงจร ไม่มีต้น ไม่มีปลายเรียกว่า ภาวจักร Wheel of Existence นับเป็นความรู้ที่พระลัทธิตถะได้พยายามสุดทายเป็นราตรีวันตรัสรู้ด้วยว่า เมื่อจบญาณทั้ง 3 นี้แล้วพระลัทธิตถะจึงค้นพบอริยสัจ 4 (The Four Noble Truths) ได้แก่ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มี 4 ประการดังนี้¹³

1. ทุกข์ (Suffering) ได้แก่ สภาวะที่บีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง

2. ทุกขสมุทัย (The Cause of Suffering) ได้แก่

สาเหตุให้ทุกข์เกิดคือ ตัณหา 3 มี กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

3. ทุกขนิโรธ (The Cessation of Suffering) ได้แก่ ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกยึดอม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (The Part Leading to the Cessation of Suffering) ได้แก่ หัวข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

"...พระผู้มีพระภาคทรงมีญาณทัศนะตามเป็นจริงในอริยสัจ 4 ครบรอบ 3 รอบ มี อากาโร 12 (ตปรีวฏฏํ ทวารสากาโร ยถากุตฺถุ ญาณทสฺสน) อย่างนี้แล้ว จึงปฏิญาณพระองค์ไว้ว่า ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว..."¹⁴

ในทันทีที่ตรัสรู้ พระลัทธิตถะก็เป็นพระพุทธเจ้าและทรงบรรลุพระนิพพานขั้นที่ 1 คือ สอุปาทิเสสนิพพาน (Nibbana with the Substratum of Life Remaining)¹⁵ ได้แก่ ภาวะที่เป็นสุขสูงสุดเพราะไร้กิเลส ไร้ทุกข์ เป็นอิสระภาพ สมบูรณ์ แต่ก็ยังมีสังขารร่างกายเหมือนมนุษย์ทั่วไปหลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วก็ได้เสวยวิมุตติสุข (คือ สุขเกิดแต่ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะและปวงทุกข์ เป็นเวลาถึง 7 สัปดาห์)

บทสรุป

จากความอยากรู้ว่า **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร?** ทำให้เกิดการค้นคว้าจากการบันทึกของเหล่านักปราชญ์ในอดีตที่มีความรอบรู้ในหลักพุทธธรรม เมื่อพิจารณาในความหมาย "ตรัสรู้" ทำให้ทราบว่า เป็นการค้นพบอะไรอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดแสงสว่างทางปัญญา สอดส่องเห็นสภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน จึงเกิดมี

¹³ วินย. 4/14/18, ส.ม. 19/1665/528, อภ.วิ. 35/145/127

¹⁴ พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตฺโต). 2538. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 101.

¹⁵ ช.อิตฺติ. 25/222/258

ขึ้นและดับลงไปตามสาเหตุปัจจัยล้วนแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นดำรงอยู่ และดับไปเป็นธรรมชาติอยู่อย่างนั้น การที่มนุษย์ไม่รู้เท่าทันความจริงจึงเกิดความทุกข์เพราะไปยึดถือเอาสิ่งที่ไม่แน่นอนจากปัญหาที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร? จึงตอบได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ หมายถึงรู้ว่า ความเป็นไปของมนุษย์และสัตว์ทั้งมวลเป็นทุกข์ ซึ่งความทุกข์มาจากเหตุ (สมุทัย) การที่จะดับทุกข์ต้องดับเหตุแห่งความทุกข์ (นิโรธ) ซึ่งมีทางดับเหตุแห่งความทุกข์อยู่ 8 สาย (มรรค) คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตชอบ

จากการตอบคำถามอย่างนี้ เป็นเพียงตอบผลขั้นท้ายสุด เหมือนกับตอบปัญหาว่า

"มะพร้าวคืออะไร" คนตอบก็ยกผลมะพร้าวขึ้นแล้ว

บอกว่า "นี่แหละคือมะพร้าว" ซึ่งความจริงยังมีกิ่งโย ยังมีลำต้น ลึกลงไปในแผ่นดินก็ยังมีรากผสมกับสภาพแวดล้อมอีกมากมายที่ไม่ได้กล่าวถึง ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญของการเกิดผลทั้งสิ้น

ดังนั้นการตรัสรู้อริยสัจจึงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก เมื่อศึกษาตามลำดับแห่งราตรีจนถึงขณะตรัสรู้ จะทราบความละเอียดแห่งผลที่เกิดขึ้นโดยลำดับ เริ่มต้นในปฐมยามด้วยการทบทวนความรู้ที่ได้เรียนมาจากคณาจารย์ ต่อจากนั้นก็ค้นพบสิ่งที่เรียกว่า "วิชชา" 3 มี ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวกขยญาณ ซึ่งถือว่าวิชชา 3 นี้เป็นจุดเริ่มต้นเพื่อดำเนินไปถึงจุดสุดท้ายคือ การค้นพบอริยสัจ อันเปรียบเสมือนเป็นผลไม้แห่งการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

- ขุททกนิกาย ปฏิสมภิทาภิมคค มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 31. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ขุททกนิกาย อติวุตถก มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 25. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ทีมนิกาย ปาฎีกาภค มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 11. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2538. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- วินยปิฎก มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 4. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สยุดนิกาย อนุวราวุค มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 17. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สยุดนิกาย สฬายคณค มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 18. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2525. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อภิธมมปิฎก ธมมสังคณี มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ 34. 2500. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.